

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Викладач вищої школи повинен бути особистістю, здатною до генерування інноваційних ідей, уміти мислити системно в різних умовах, ефективно включатися в систему освітніх модернізацій та працювати результативно. Автор аналізує провідні тенденції в системі вищої освіти, окреслює вимоги до професійної діяльності викладача вищої школи та умови його педагогічної підготовки.

Ключові слова: тенденції вищої освіти, соціокультурні умови, викладач вищої школи, магістратура, самоорганізація у професійній діяльності.

Постановка проблеми. Технологічні зміни нової реальності спричиняють модернізацію існуючих видів діяльності або ж продукують нові й цим зумовлюють трансформацію функцій діяльності педагога та актуалізують проблему підготовки суб'єкта навчання як людини інноваційної, здатної адекватно реагувати на виклики соціуму, йти шляхом самоперетворення, самореалізації, продуктивної діяльності.

Особливу роль у реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача виконує магістратура, яка на сучасному етапі забезпечує конкурентоздатність вищої освіти у Європі, сприяє розробці та реалізації кожною європейською країною власних імпортно-експортних стратегій у змаганні за інтелект, імідж, ресурси. У магістратурі формуються високоінтелектуальні науково-дослідницькі кадри та еліта професіоналів із високою міждисциплінарною культурою. Зрозуміло, що забезпечити такий результат здатна лише команда професіоналів, спроможна якісно реагувати на освітні зміни, та адекватне реагування на виклики щодо модернізації змісту підготовки суб'єкта навчання, зокрема й створення нових спеціальностей, розроблення освітніх програм, планів.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичним і практичним підґрунтям для розроблення змісту та організації процесу підготовки майбутніх викладачів у вищих навчальних закладах є наукові дослідження про професійне становлення, розвиток й удосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, Н. Кузьміна, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.); проблеми професійної підготовки викладача, формування його професіоналізму і педагогічної майстерності (А. Алексюк, О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх

викладачів в умовах магістратури (С. Вітвицька, О. Гура, Н. Дем'яненко, Н. Мачинська та ін.) тощо.

Про необхідність підготовки інтелектуально розвинених, моральних, творчих особистостей, здатних до співпраці, готових самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, для яких властивими є мобільність, конструктивність, толерантність, готовність до діалогу, відповідальність за себе, сім'ю, державу, йдеться й у доповіді Міжнародної комісії "Освіта: Прихований скарб ХХІ століття" [7] та проекті Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років [2, с.3–4]. Відтак система професійної підготовки повинна продукувати ініціативних, активних, самостійних фахівців, зі сформованими уміньми творчо мислити, здатністю швидко адаптувати свої дії до нових соціокультурних реалій.

Метою статті є з'ясувати провідні тенденції в системі вищої освіти, які зумовлюють потребу якісних змін у підготовці викладача вищої школи; окреслити зумовлені трансформаційними процесами в соціокультурній сфері цільові запити сучасного студентства.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства для освіченого індивіда недостатньо бути лише особистістю зі сформованими професійними знаннями та формалізованими навичками, рутинними технологічними прийомами в галузі праці. Сучасний фахівець із вищою освітою повинен нестандартно, творчо, інноваційно мислити, якісно удосконалювати виробничі, організаційні, управлінські та інші процеси й види трудової діяльності, уміти ефективно, максимально відповідально діяти в нестандартних ситуаціях, не створюючи нових ризиків.

Формування змісту нового рівня професійного розвитку персоналу вищої школи повинно відбуватися з урахуванням таких складових: участь у наукових дослідженнях, які відбуваються в актуальному полі сучасної фундаментальної та прикладної тематики; навчання здобувачів вищої освіти сучасним науковим знанням із використанням сучасних навчально-інформаційних технологій; здатність до співпраці зі здобувачами вищої освіти в побудові їх освітньої траєкторії в рамках моделі студентоцентрованого навчання; здатність до роботи в умовах інституційної відкритості вищих навчальних закладів; знання іноземних мов та орієнтація на академічну мобільність.

Відтак шляхами реалізації завдань та змісту підготовки викладачів вищої школи є такі:

- розробка принципово нових моделей підвищення професійної кваліфікації викладачів, які ґрунтуються на багатоваріативності схем організації й змісту навчання, просуванні кращих освітніх практик;

- системне заохочення наукової та професійної активності викладачів, їх академічної міжнародної та внутрішньої мобільності, творчих відпусток, стажування (зокрема за кордоном);

- упровадження практики участі іноземних викладачів у навчальному процесі українських університетів, оволодіння вітчизняними викладачами сучасними інтерактивними, індивідуалізованими, командними і проектними навчальними технологіями зі спільного вироблення нового знання.

Серед стратегічних завдань у сфері вищої освіти в Україні важлива роль належить організації освітніх та наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх участі в міжнародних проектах із питань освіти.

Відповідно до вимог Закону України "Про вищу освіту" (2014), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, провідним критерієм підготовленості майбутніх викладачів ВНЗ до професійної діяльності є здатність вільно мислити та мати сформовані уміння і навички самоорганізації в сучасних умовах. У межах визначених державними документами цілей, завдань і напрямів розвитку освіти в Україні (різноманіття моделей організації освіти, оновлення змісту підготовки, інформатизації освіти, модернізації навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів) важлива роль належить викладачу вищої школи, який спрямовує свої зусилля на підготовку фахівців, спроможних реалізувати поставлені державою освітні завдання. Виходячи з цього, викладач вищої школи повинен бути особистістю, яка здатна визначати життєві цілі, генерувати інноваційні ідеї, мислити і діяти системно, ефективно включатися в систему освітніх модернізацій, конструювати професійне поле діяльності, здійснювати продуктивні дії.

За оцінкою В. Кременя, сучасна людина, з огляду на зміни ситуації буття, часто неадекватній її очікуванням, не може знайти точки дотику, спираючись на набуті в наявній системі освіти та культури знання і здібності. Саме тому її освіта повинна бути зорієнтована на раціональні смисли, тобто вчити людину перспективам раціонального пізнання й оцінки ситуації, умінню дисциплінувати на розумній основі емоції, розумом спрямовувати вольові дії [3, с.8–9].

Провідними тенденціями у системі вищої освіти, які зумовлюють потребу якісних змін у підготовці викладачів вищої школи, є такі [5].

1. Становлення планетарного комунікативного простору, в якому інтенсифікуються процеси професійного спілкування (наукова співпраця, академічний обмін, стажування), зокрема іноземною мовою.

3-поміж життєвих перспектив студентів магістратури, результати аналізу яких ми подаємо у праці [4], понад 60 % респондентів пов'язують окремі часові періоди свого життя з європейськими країнами. Ідеться про

навчання, участь в освітніх проектах, науковій співпраці, культурному відпочинку, працевлаштуванні. Так, окремі наміри майбутніх фахівців пов'язані з перспективою набуття досвіду в освітній сфері (17 %): участь у майстер-класах провідних педагогів світу (6,3 %), навчання у вищому навчальному закладі іншої країни (4 %), участь в обміні досвідом зі спеціалістами освітніх закладів Західної Європи (Німеччини, Польщі, Франції, Італії) (6,3 %), міжнародне стажування в провідних навчальних закладах Польщі (4 %), участь у міжнародних конференціях (8,3 %). Трохи більше 30 % респондентів заявили про своє бажання відвідати одну із європейських країн (Польщу – 6,3 %, Великобританію – 4,2 %, Італію – 4,2%, Францію – 2,1 %, Австрію – 2,1 %) з метою ознайомлення з культурою країни, відпочинку, а 12,5 % респондентів планують працевлаштування в іншій країні задля набуття досвіду роботи або ж відкриття власної справи.

Окрім цього, 58,3 % опитуваних до своїх самоосвітніх цілей включили удосконалення однієї чи двох іноземних мов як необхідного знання в сучасному світі. Розподіл пріоритетів у вивченні іноземних мов є таким: англійська – 39,3 %, польська – 10,7 %, французька – 7,1 %, німецька – 7,1 %, італійська – 3,6 %.

Таким чином, у системі життєвих перспектив студентів магістратури важливе місце має прилучення до європейської спільноти з метою набуття знань, обміну досвідом, культурних контактів, працевлаштування.

2. Неперервне розширення функцій професійної діяльності викладачів, пов'язане з соціальними умовами, з розвитком науки та виробництва, новими освітніми практиками у вищій освіті: посилення наукової та навчально-методичної діяльності викладача у зв'язку з визначенням рівня його наукової та професійної активності; інтенсифікація профорієнтаційної роботи задля залучення студентів до навчання в закладі вищої освіти; створення нових спеціальностей та розроблення освітніх програм і навчальних планів підготовки; функціонування систем "Деканат", "Кафедра".

3. Виникнення нових та зміна дійсних сфер трудової діяльності, що зумовлює появу нових запитів щодо компетентності фахівця, зміну вимог до його професійних та особистісних характеристик. Відтак це потребує іншої якості діяльності викладача, який готує таких фахівців.

4. Уведення інноваційних практик і технологій в освіту, що потребує підвищення рівня компетентності викладачів вищих освітніх закладів.

5. Зростання вагомості самоосвітньої складової задля удосконалення власного професіоналізму та пошуку й упровадження інноваційних технологій, нових методів роботи в умовах переорієнтації професійної діяльності зі знанневоорієнтованої парадигми до смислової домінанти мислення, інтелекту.

6. Функціонування особливого типу комунікації, який створює специфічне соціальне середовище з певним типом цінностей. Тиражування, друковане слово, швидкий доступ до інформації, з однієї сторони, надали суб'єктам навчання можливість вибіркової спрямованості знань, вільної інтерпретації інформації, критицизму, особистісної спрямованості пізнавальних дій. З іншої сторони, посилили потребу забезпечення вибіркового підходу до змісту, якості, способів пізнання та формування гуманістичного типу ціннісних орієнтацій. Як слушно зауважує О. Дольська, культура, яка функціонує в сьогоденні, постає як продовження двох попередніх, "але, якщо в першій відбувалася об'єктивація слуху, в другій – зору, то сьогодні комп'ютерна техніка сприяє об'єктивації власне нервової системи" [1, с. 298].

7. Розширення можливостей і потреб особистісного розвитку людини, зростання потреби її особистісної та професійної самоорганізації. Відтак кожен фахівець має бути готовий до постійного підвищення рівня своєї кваліфікації або ж навіть зміни сфери діяльності.

Попри названі тенденції також триває структурна перебудова освітньої галузі, її інтеграція у європейський і світовий освітній простір. Так, науковці О. Панфілов та Е. Венгерова [6, с. 26–27], посилаючись на низку джерел, зазначають, що зміни у сфері освіти нерозривно пов'язані із процесами, які відбуваються в соціально-політичному та економічному житті світової спільноти. Вони називають і пояснюють чинники таких змін: 1) перехід до економіки знань; 2) перетворення знання в основне вартісне джерело в інформаційному суспільстві; 3) перетворення знання в товар та розвиток ринкових відносин у сфері освіти; 4) становлення освіти як найважливішого фактора подолання відсталості в розвитку більшої частини людства в умовах постіндустріального розвитку; 5) перегляд ролі держави в освіті (вкладання державних ресурсів у розвиток інфраструктури освіти); 6) перехід від концепції функціональної підготовки до концепції розвитку особистості; 7) розвиток безперервної освіти, освіта дорослих; 8) інтеграційні процеси в освіті, інтенсивні взаємодії між державами в різних сферах громадського життя. Відтак специфіка освіти істотно визначається її здатністю швидко реагувати на тенденції світового розвитку.

Значущими для сфери праці є знання та інформація, які є затребуваними та ефективними. Для цього має відбуватися систематичний аналіз і збір інформації про ринок праці, суспільні запити, вимоги роботодавців. Це стосується й підготовки фахівців, яким надається право викладання у вищих навчальних закладах.

За своєю психічною сутністю діяльність викладача вищого навчального закладу є складною працею, яка потребує від педагога чітко вираженої гуманістичної та професійної спрямованості, міцних знань не лише з

фахових дисциплін, але й вікової психології, теорії й практики навчання і виховання, стійких інтересів та сформованості відповідних особистісних і професійних якостей.

Оцінюючи особистість сучасного викладача [5], студенти критично переглядають особистісні та діяльнісні характеристики педагога, схвалюючи його креативність, на протигагу традиційним методам діяльності (понад 55 %), ерудованість, міждисциплінарну обізнаність (51,2 %), інноваційність діяльності, поінформованість у сфері технологічних новинок та їх активне упровадження (51,2 %), готовність та активність щодо професійного самовдосконалення (близько 30 %) та ін. Спроможність відповідати суспільним запитам та потребам студентської аудиторії, на думку респондентів, вимагає розвитку у викладачів умінь мобілізувати себе для роботи, здатності вирішувати різні ситуації професійної діяльності, зокрема й комунікативної взаємодії, які потребують адекватного реагування на обставини та застосування відповідної стратегії вирішення (88,2 %).

Вимоги, поставлені суспільством загалом та сучасним студентством до особистості викладача, зобов'язують його бути взірцем високого професіоналізму, фахової майстерності, глибоко ерудованим та технологічно обізнаним фахівцем, опановувати та застосовувати у практичній діяльності інноваційні методи, керуватися гуманістичними технологіями у взаємодії зі студентами, гнучко реагувати на ситуації професійної діяльності, бути готовим до самовдосконалення, відкритим для нового досвіду й постійно підвищувати свій фаховий рівень.

Відтак освітні програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи мають забезпечувати такі результати навчання, які дають випускникам можливість адекватно реагувати на запити часу. На вирішення цих завдань спрямована запроваджена в Житомирському державному університеті імені Івана Франка освітня програма "Педагогіка вищої школи", й такі дисципліни нормативної частини, як "Моделювання освітньої та професійної діяльності фахівця", "Теорія і практика вищої професійної освіти", "Інформаційні технології в освіті", "Моделювання діяльності фахівця", "Фізична культура та психологічний тренінг", та варіативної частини: "Основи самоорганізації у професійній діяльності", "Педагогіка інновацій у вищій школі", "Методика розв'язування професійно-орієнтованих задач", "Основи педагогічної творчості" та інші. Зміст навчальних дисциплін відображає загальні та спеціальні компетентності, необхідні й достатні для формування інтегральної здатності майбутнього фахівця розв'язувати складні задачі й проблеми в галузі професійної діяльності або в процесі навчання, бути готовим до здійснення інновацій та діяльності в умовах невизначеності й підвищених вимог.

Окрему роль відводимо навчальній дисципліні "Основи самоорганізації у професійній діяльності", у процесі вивчення якої студенти магістратури засвоюють теорію і практику самоорганізації у професійній діяльності; формують ціннісне ставлення до власної особистості та потребу грамотно використовувати особистісні ресурси задля власного успіху й забезпечення професійної ефективності та збереження професійного здоров'я. Поставлена мета реалізується через систему активної взаємодії суб'єктів навчання у процесі засвоєння змісту навчальної дисципліни, який відображено у трьох модулях: "Самоорганізація викладача у професійній діяльності: сутність, підходи, детермінанти", "Психолого-педагогічні умови ефективної самоорганізації викладачем професійної діяльності", "Технології ефективної самоорганізації у професійній діяльності".

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що зміст та стратегія професійної діяльності викладача вищої школи залежить від соціокультурних умов, у яких функціонує система вищої освіти, та освітніх завдань щодо якості підготовки фахівця на конкретному етапі суспільного розвитку. Визначено провідні тенденції в системі вищої освіти, які зумовлюють потребу якісних змін у підготовці фахівців, та окреслено вимоги до особистості викладача вищої школи сьогодення. Водночас актуальним є питання практичної складової підготовки майбутніх фахівців вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності на тлі зростаючих вимог до його педагогічної діяльності, що є перспективою подальших розвідок.

Список використаних джерел та літератури

1. Дольская О. А. Трансформации рациональности в современном образовании : [монография] / О. А. Дольская.—Харьков : НТУ "ХПИ" ; Изд. Савчук О. О., 2013.— 352 с.
2. Концепція розвитку освіти на період 2015–2025 років (проект) [Електронний ресурс].— Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/messages/39066-mon-proponue-na-gromadske-obgovorennya-proekt-kontseptsii-rozvitku-osviti-ukrayini-na-period-20152025-rokiv>
3. Кремень В. Г. Синергетична модель розвитку освіти / Кремень В. Г. // Проблеми освіти: зб. наук. праць.— Вінниця–Київ, 2015.— Вип. 82.— С. 7–15.
4. Мирончук Н. М. Стратегічні напрями професійної підготовки викладачів вищої школи в контексті інтеграційних освітніх процесів / Мирончук Н. М. // Андрагогічний вісник.— 2016.— № 7.— С. 130–138.
5. Мирончук Н. Трансформація функціонально-професійної ролі викладача вищої школи в умовах соціокультурних змін // Митець – культура – виміри часу : Міжнародні наукові читання 2017 року в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упоряд. І. Є. Копоть.— Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017.— С. 377–387.

6. Панфілов О. Ю. Соціетальні детермінанти розвитку сучасної освіти / Панфілов О. Ю., Венгерова Е. С. // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого".— 2015.— № 3 (26).— С. 20–30.
7. Сучасна українська освіта в контексті перспектив світового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/search?sourceid=chrome&ie=UTF-8&q>

Natalija Mironczuk. Społeczne i kulturowe determinanty modernizacji treści przygotowywania przyszłego wykładowcy szkoły wyższej do samoorganizacji w działalności zawodowej.

Wykładowca szkoły wyższej powinien być osobowością zdolną do generowania idei innowacyjnych, umieć myśleć systemowo w różnych warunkach, efektywnie włączać się do systemu modernizacji oświatowych i efektywnie pracować. Autor analizuje główne tendencje w systemie edukacji wyższej, określa wymagania do działalności fachowej wykładowcy szkoły wyższej i warunki jego przygotowywania pedagogicznego.

Słowa kluczowe: tendencje edukacji wyższej, warunki społeczno-kulturowe, wykładowca szkoły wyższej, magisteria, samodzielne zorganizowanie w działalności zawodowej.

Nataliia Myronchuk. Socio-cultural Determinants of Content Modernization in the Prospective Teacher's Training to Professional Activity Self-organization at Higher School.

The teacher of higher school should be a person, who is able to generate innovative ideas, to think systematically in different situations, to be involved in the system of educational upgrades and to work effectively. The author analyses the main trends in the system of higher education, defines the requirements of teacher's professional activity and the conditions of teacher's training.

Keywords: trends of higher education, socio-cultural conditions, teacher of higher school, master courses, self-organization in professional activity.